

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗДОРОВ'Я, РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

КАФЕДРА ТЕРАПІЇ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою

(протокол № 6 від 28 серпня 2024 р.)

Голова Науково-методичної ради

Олександр ПИЖОВ

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ В АКУШЕРСТВІ, ГІНЕКОЛОГІЇ**

рівень вищої освіти: другий (магістерський)

спеціальність: 227 Терапія та реабілітація

код дисципліни в каталозі вибіркових навчальних дисциплін: ВД.ФТЕ26

мова навчання: українська

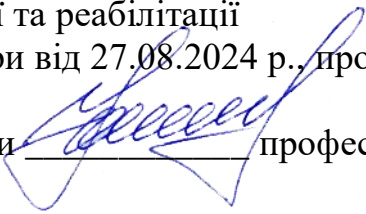
Київ – 2024

Розробники:

Коваленко Тамара Миколаївна, к.фіз.вих., доцент, доцент кафедри терапії та реабілітації, tamara.m.kovalenko@uni-sport.edu.ua
<https://uni-sport.edu.ua/content/kovalenko-tamara-mykolayivna>

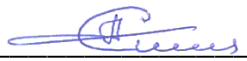
РЕКОМЕНДОВАНО:

Кафедрою терапії та реабілітації
(засідання кафедри від 27.08.2024 р., протокол № 27)

Завідувач кафедри  професор Олена ЛАЗАРОВА

ПОГОДЖЕНО:

Начальник
навчально-методичного відділу  Ольга Д`ЯЧЕНКО

Начальник відділу забезпечення
якості вищої освіти  Сергій ПОПОВИЧ

Анотація навчальної дисципліни. Дисципліна спрямована на формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, зокрема здатності до аналізу медичних, соціальних та особистісних проблем на основі біопсихосоціальної моделі обмежень життєдіяльності (МКФ). Розуміння складних патологічних процесів та порушень, які піддаються корекції заходами фізичної терапії. Обсяг дисципліни – 3 кредити ЄКТС. Основні теми: вагітність, пологи та післяпологовий періоди нормальні та ускладнені; вроджені, придбані та запальні захворювання статевих органів; ранні та середньочасові прояви клімактеричного синдрому. Підсумкова оцінка формується з урахуванням результатів поточного контролю та заліку.

Abstract of the discipline. The discipline is aimed at forming the general and professional competences defined by the educational and professional program, in particular the ability to analyze medical, social and personal problems on the basis of the biopsychosocial model of life limitation (ICF). Understanding of complex pathological processes and disorders that can be corrected by physical therapy measures. Discipline - 3 ECTS credits. Main topics: pregnancy, childbirth and postpartum periods are normal and complicated; congenital, acquired and inflammatory genital diseases; early and mid-term manifestations of menopausal syndrome. The final assessment is based on the results of the current control and test.

Мета навчальної дисципліни – формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, зокрема здатності до розуміння клінічного діагнозу пацієнта/клієнта, перебігу захворювання, принципів та характеру лікування; обстеження та визначення функціонального стану, рівня фізичного розвитку, рухових та інших порушень жінок та проведення фізичної терапії жінкам.

Перелік компетентностей, які формуються під час вивчення навчальної дисципліни відповідно до стандарту другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 Терапія та реабілітація спеціалізація 227.1 Фізична терапія

Шифр	Компетентності
Загальні компетентності (ЗК)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу 2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. 3. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації. 4. Здатність виявляти та вирішувати проблеми. 5. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

	<p>6. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.</p> <p>7. Здатність працювати автономно.</p> <p>8. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.</p>
<p>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності спеціальності</p>	<p><i>Фахові компетентності спеціальності (СК)</i></p>
	<p>1. Здатність визначати проблеми фізичної, когнітивної, психоемоційної, духовної сфер, обмеження заняттєвої участі пацієнта відповідно до Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ).</p> <p>2. Здатність клінічно мислити, планувати терапію, застосовувати науково обґрунтовані засоби та методи доказової практики (Evidence-based practice), аналізувати та інтерпретувати результати, вносити корективи до розробленої програми фізичної терапії або ерготерапії чи компонентів індивідуального реабілітаційного плану.</p> <p>3. Здатність ефективно спілкуватися з пацієнтом/клієнтом, його родиною й опікунами, формувати розуміння власних потреб пацієнта та шукати шляхи їх реалізації, розробляти та впроваджувати домашню програму терапії.</p> <p>4. Здатність до роботи у реабілітаційній команді та міжособистісної взаємодії з представниками інших професійних груп різного рівня.</p>
	<p><i>Фахові компетентності спеціалізації (СКфт)</i></p>
<p>1. Здатність розуміти клінічний та реабілітаційний діагноз пацієнта/ клієнта, перебіг захворювання і тактику лікування.</p> <p>2. Здатність обстежувати осіб різних вікових, нозологічних та професійних груп із складною прогресуючою та мультисистемною патологією за допомогою стандартизованих та нестандартизованих інструментів оцінювання, визначати фізичний розвиток та фізичний стан.</p> <p>3. Здатність прогнозувати результати фізичної терапії, формулювати цілі, складати, обговорювати та пояснювати програму фізичної</p>	

	<p>терапії, або компоненти індивідуального реабілітаційного плану, які стосуються фізичної терапії.</p> <p>4. Здатність проводити фізичну терапію осіб різних вікових, нозологічних та професійних груп при складних прогресуючих та мультисистемних порушеннях.</p> <p>5. Здатність планувати та контролювати тривалість та інтенсивність терапевтичних заходів для забезпечення їх відповідності стану здоров'я, функціональним можливостям пацієнта/клієнта та цілям фізичної терапії.</p> <p>6. Здатність провадити наукову діяльність у сфері фізичної терапії.</p> <p>7. Здатність здійснювати викладацьку діяльність (зокрема, як керівник/методист/супервізор клінічних практик).</p> <p>8. Управляти робочими процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів у фізичній терапії, керувати роботою асистентів, помічників та волонтерів.</p> <p>9. Здатність провадити підприємницьку діяльність у фізичній терапії</p>
--	--

Обсяг навчальної дисципліни – 3 кредити ЄКТС, які розподіляються у годинах:

Форми навчання	Види навчальних занять				Самостійна робота	Разом
	лекції	лабораторні	практичні	семінарські		
Денна	6	0	18	0	66	90

Статус навчальної дисципліни: вибіркова.

Передумови для вивчення навчальної дисципліни: успішне опанування такими навчальними дисциплінами:

на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти: «Нормальна анатомія людини»; «Біологічна хімія нормальна та рухової активності»; «Загальна фізіологія людини та патологічна фізіологія»; «Пропедевтика внутрішніх хвороб»; «Терапевтичні вправи»; «Преформовані фізичні чинники»;

на другому (магістерському) рівні вищої освіти: «Фізична терапія при хронічних неспецифічних захворюваннях сучасності»; «Методи обстеження у фізичній терапії».

Програма навчальної дисципліни.

Тематичний план навчальної дисципліни

Номер і назва теми	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л.	прак.	с. р.
Тема 1. Нормальні вагітність, пологи і післяпологовий періоди та принципи застосування в них заходів фізичної терапії.	14	2	2	10
Тема 2. Ускладнені вагітність, пологи і післяпологовий періоди та принципи застосування в них заходів фізичної терапії.	14	2	2	10
Тема 3. Принципи застосування заходів фізичної терапії при екстрагенітальних захворюваннях.	18	2	4	12
Тема 4. Принципи застосування фізичної терапії при анатомічних аномаліях органів малого тазу, неправильних положеннях внутрішніх статевих органів.	16		4	12
Тема 5. Принципи застосування фізичної терапії у жінок при хронічних запальних захворюваннях статевих органів.	12		2	10
Тема 6. Фізична терапія жінок з клімактеричним синдромом.	16		4	12
Всього годин:	90	6	18	66

Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Нормальна вагітність, пологи і післяпологовий періоди та принципи застосування в них заходів фізичної терапії.

Загальні відомості про фізіологічні зміни, що відбуваються під час вагітності. Розподіл на триместри та періоди вагітності. Алгоритм заходів фізичної терапії при кожному триместрі вагітності. Організація, структура та зміст етапів фізичної терапії та принципи застосування у післяпологовому періоді.

Тема 2. Ускладнені вагітність, пологи і післяпологовий періоди та принципи застосування в них заходів фізичної терапії.

Організація, структура та зміст етапів фізичної терапії при акушерських ускладненнях. Застосування засобів фізичної терапії при маститі, лактостазі та тріщинах сосків. Принципи застосування фізичної терапії після оперативного родорозродження шляхом кесарського розтину.

Принципи, етапність і зміст реабілітаційних заходів при больовому синдромі внаслідок оперативного родорозродження.

Тема 3. Принципи застосування заходів фізичної терапії при екстрагенітальних захворюваннях.

Принципи відновного лікування супутніх захворювань у вагітних: серцево-судинної, дихальної системи, захворюванні нирок, шлунково-кишкового тракту, цукровому діабеті, анемії, варикозній хворобі. Алгоритм заходів фізичної терапії при екстрагенітальних захворюваннях.

Тема 4. Принципи застосування фізичної терапії при анатомічних аномаліях органів малого тазу, неправильних положеннях внутрішніх статевих органів.

Алгоритм заходів фізичної терапії при неправильних положеннях матки, аномаліях малого тазу, опущеннях та пролапсах внутрішніх статевих органів у жінок різних вікових груп. Засоби фізичної терапії при розладах менструального циклу.

Тема 5. Принципи застосування фізичної терапії у жінок при хронічних запальних захворюваннях статевих органів.

Алгоритм заходів фізичної терапії при хронічних запальних захворюваннях статевих органів. Види безпліддя. Сучасні технології відновного лікування. Алгоритм заходів фізичної терапії на стаціонарному, поліклінічному, санаторному етапі.

Тема 6. Фізична терапія жінок з клімактеричним синдромом.

Алгоритм застосування заходів фізичної терапії при ранніх (метаболічний, нейровегетативний, спазматичний та артралгічний синдроми) та середньочасових (генітоуринарний синдром) клімактеричних розладах.

Тематика практичних занять

Номер і назва теми дисципліни	Номер і назва теми практичних занять	Кількість годин
Тема 1. Нормальні вагітність, пологи і післяпологовий періоди та принципи застосування в них заходів фізичної терапії.	1. Алгоритм заходів фізичної терапії при нормальній вагітності, пологах і післяпологовому періоді.	2
Тема 2. Ускладнені вагітність, пологи і післяпологовий періоди та принципи застосування в них заходів фізичної терапії.	2. Алгоритм заходів фізичної терапії при ускладненій вагітності, пологах і післяпологовому періоді.	2
Тема 3. Принципи застосування заходів фізичної терапії при екстрагенітальних захворюваннях.	3. Алгоритм заходів фізичної терапії при супутніх захворювань серцево-судинної та дихальної системи у	2

	вагітних.	
	4. Алгоритм заходів фізичної терапії при супутніх захворювань нирок, шлунково-кишкового тракту, цукрового діабету, анемії, варикозної хвороби у вагітних.	2
Тема 4. Принципи застосування фізичної терапії при анатомічних аномаліях органів малого тазу, неправильних положеннях внутрішніх статевих органів.	5. Алгоритм заходів фізичної терапії при неправильних положеннях матки, аномаліях малого тазу, розладах менструального циклу.	2
	6. Алгоритм заходів фізичної терапії при опущеннях та пролапсах внутрішніх статевих органів у жінок різних вікових груп.	2
Тема 5. Принципи застосування фізичної терапії у жінок при хронічних запальних захворюваннях статевих органів.	7. Алгоритм заходів фізичної терапії при хронічних запальних захворюваннях статевих органів. Сучасні технології відновного лікування при безплідді.	2
Тема 6. Фізична терапія жінок з клімактеричним синдромом.	8. Алгоритм застосування заходів фізичної терапії при ранніх клімактеричних розладах: метаболічному, нейровегетативному, спазматичному та артралгічному синдромах.	2
	9. Алгоритм застосування заходів фізичної терапії при середньочасових клімактеричних розладах - генітоуринарному синдромі.	2
Всього годин:		18

Завдання для самостійної роботи студентів

Номер і назва теми дисципліни	Завдання	Кількість годин
Тема 1. Нормальні вагітність, пологи і післяпологовий періоди та принципи застосування в них заходів фізичної терапії.	1. Використання фізичної терапії у кожному триместрі вагітності. Організація, структури та змісту етапів фізичної терапії у післяпологовому періоді.	4
	2. Підготовка реферату та презентації з організації, структури та змісту етапів фізичної терапії у післяпологовому періоді, при нормальних пологах.	4
	3. Підготовка до практичного заняття з теми 1	2
Тема 2. Ускладнені вагітність, пологи і післяпологовий періоди та принципи застосування в них заходів фізичної терапії.	4. Організація, структури та змісту етапів фізичної терапії у післяпологовому періоді, при маститі, лактостазі та тріщинах сосків, після оперативного родорозродження шляхом кесарського розтину.	4
	5. Підготовка реферату та презентації з організації, структури та змісту етапів фізичної терапії у післяпологовому періоді, при маститі, лактостазі та тріщинах сосків, після оперативного родорозродження шляхом кесарського розтину.	4
	6. Підготовка до практичного заняття з теми 2.	2
Тема 3. Принципи застосування заходів фізичної терапії при екстрагенітальних захворюваннях.	7. Визначення, етіологія, епідеміологія, клінічні прояви, принципи фізіотерапевтичного дослідження та фізична терапія при екстрагенітальних захворюваннях. Принципи відновного лікування супутніх захворювань у вагітних.	4
	8. Підготовка реферату та презентації з принципів відновного лікування супутніх захворювань у вагітних.	4
	9. Підготовка до практичних занять з теми 3.	4

Тема 4. Принципи застосування фізичної терапії при анатомічних аномаліях органів малого тазу, неправильних положеннях внутрішніх статевих органів.	10. Визначення, етіологія, епідеміологія, клінічні прояви, принципи фізіотерапевтичного дослідження та фізична терапія при анатомічних аномаліях органів малого тазу та неправильних положеннях внутрішніх статевих органів. Визначення, етіологія, епідеміологія, клінічні прояви, принципи фізіотерапевтичного дослідження та фізична терапія при опущеннях та пролапсах внутрішніх статевих органів у жінок різних вікових груп.	4
	11. Підготовка реферату та презентації по фізичній терапії при опущеннях та пролапсах внутрішніх статевих органів у жінок різних вікових груп	4
	12. Підготовка до практичних занять з теми 4.	4
Тема 5. Принципи застосування фізичної терапії у жінок при хронічних запальних захворюваннях статевих органів.	13. Визначення, етіологія, епідеміологія, клінічні прояви, принципи фізіотерапевтичного дослідження та фізична терапія при хронічних запальних захворюваннях статевих органів. Сучасні технології відновного лікування при безплідді.	4
	14. Підготовка реферату та презентації з теми 5.	4
	15. Підготовка до практичного заняття з теми 5.	2
Тема 6. Фізична терапія жінок з клімактеричним синдромом.	16. Визначення, етіологія, епідеміологія, клінічні прояви, принципи фізіотерапевтичного дослідження та фізична терапія при метаболічному, нейровегетативному, спазматичному, артралгічному синдромах та генітоуринарному синдромах.	4
	17. Підготовка реферату та презентації з фізичної терапії при метаболічному, нейровегетативному, спазматичному, артралгічному та генітоуринарному синдромах.	4
	18. Підготовка до практичних занять з теми 6.	4
Всього годин:		66

Очікувані результати навчання з дисципліни: застосування фізичної терапії жінкам в залежності від клінічного діагнозу пацієнта/клієнта, перебігу захворювання, принципів та характеру лікування; обстеження та визначення функціонального стану, рівня фізичного розвитку, рухових та інших порушень завдяки:

знанням: особливостей змін, що відбуваються в організмі під час вагітності, особливості етіології та патогенезу різних захворювань у період вагітності, методи оцінки фізичної терапії в акушерстві та гінекології, принципів раціонального вибору тренувальних та індивідуальних занять для різних строків вагітності, методів і принципів відновлюваної терапії у гінекологічних хворих в залежності від етапів реабілітації.

умінням: складати програми фізичної терапії для вагітних різних термінів гестації; використовувати засоби фізичної терапії при захворюваннях статевих органів у жінок; володіти методиками лікувально-оздоровчої ходьби; психопрофілактики перед пологами; проводити лікувальну гімнастику з вагітними в залі; проводити дихальну гімнастику перед пологами та під час переймів; вміти складати програми для самостійних занять вдома.

Перелік програмних результатів навчання, яких досягають під час вивчення навчальної дисципліни відповідно до стандарту другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 Терапія та реабілітація спеціалізація 227.1 Фізична терапія

Шифр	Програмні результати навчання
Застосування знань та умінь	<ol style="list-style-type: none"> 1. Застосовувати біопсихосоціальну модель обмежень життєдіяльності у професійній діяльності, аналізувати медичні, соціальні та особистісні проблеми пацієнта/клієнта. 2. Уміти вибрати і аналізувати інформацію про стан пацієнта. 3. Проводити фізичну терапію пацієнтів/клієнтів різного віку зі складними патологічними процесами та порушеннями. 4. Оцінювати, обговорювати та застосовувати результати наукових досліджень у клінічній, науковій, освітній та адміністративній діяльності. 5. Проводити опитування (суб'єктивне обстеження) пацієнта/клієнта для визначення порушень функції, активності та участі. 6. Визначати рівень психомоторного та фізичного розвитку людини, її фізичний стан, виконувати об'єктивне обстеження пацієнтів/клієнтів різних нозологічних груп та при складній прогресуючій і мультисистемній патології, використовуючи відповідний інструментарій. 7. Спілкуватися з пацієнтом/клієнтом для визначення

	<p>його потреб та очікувань щодо його рухової активності та результатів фізичної терапії.</p> <p>8. Прогнозувати результати фізичної терапії пацієнтів/клієнтів різних нозологічних груп та при складній прогресуючій та мультисистемній патології.</p> <p>9. Встановлювати цілі втручання.</p> <p>10. Створювати (планувати) програму фізичної терапії окремо, або як частину індивідуального реабілітаційного плану.</p> <p>11. Реалізовувати програми фізичної терапії фізичної терапії окремо, або як частину індивідуального реабілітаційного плану відповідно до наявних ресурсів і оточення.</p> <p>12. Здійснювати етапний, поточний та оперативний контроль стану пацієнта/клієнта, аналізувати результати виконання програми фізичної терапії.</p> <p>13. Коректувати хід виконання програми фізичної терапії на основі аналізу запланованих та досягнутих результатів.</p> <p>14. Проводити самостійну практичну діяльність.</p> <p>15. Розробляти та викладати спеціалізовані навчальні дисципліни у закладах вищої освіти, брати участь в реалізації освітніх програм як клінічний керівник/методист/супервизор навчальних практик.</p> <p>16. Планувати та здійснювати власний професійний розвиток, планувати та оцінювати професійний розвиток колективу.</p> <p>17. Планувати і виконувати наукові і прикладні дослідження у сфері фізичної терапії, висувати і перевіряти гіпотези, обирати методики та інструменти досліджень, аналізувати їх результати, обґрунтовувати висновки.</p> <p>18. Дотримуватись основних юридичних та етичних вимог, провадити діяльність зі згоди пацієнта/клієнта.</p>
--	---

Порядок оцінювання результатів навчання з дисципліни

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни формується з урахуванням результатів поточного контролю та заліку.

Протягом семестру здобувач вищої освіти може отримати максимальну кількість балів – 100 як суму балів за результатами поточного контролю на практичних заняттях та під час консультацій науково-педагогічних працівників з тем, на які не передбачено аудиторних годин. Використовуються такі форми поточного контролю та розподіл балів, які може отримати студент за тему:

Номер і назва теми практичних занять	Засоби оцінювання	Кількість балів за тему
1. Алгоритм заходів фізичної терапії при нормальній вагітності, пологах і післяпологовому періоді.	Експрес-контроль.	11
2. Алгоритм заходів фізичної терапії при ускладненій вагітності, пологах і післяпологовому періоді.	Розгляд кейсів. Демонстрація практичних навичок.	11
3. Алгоритм заходів фізичної терапії при супутніх захворювань серцево-судинної та дихальної системи у вагітних.	Розгляд кейсів. Демонстрація практичних навичок.	11
4. Алгоритм заходів фізичної терапії при супутніх захворювань нирок, шлунково-кишкового тракту, цукрового діабету, анемії, варикозної хвороби у вагітних.	Розгляд кейсів. Демонстрація практичних навичок.	11
5. Алгоритм заходів фізичної терапії при неправильних положеннях матки, аномаліях малого тазу, розладах менструального циклу.	Експрес-контроль.	11
6. Алгоритм заходів фізичної терапії при опущеннях та пролапсах внутрішніх статевих органів у жінок різних вікових груп.	Розгляд кейсів. Демонстрація практичних навичок.	11
7. Алгоритм заходів фізичної терапії при хронічних запальних захворюваннях статевих органів. Сучасні технології відновного лікування при безплідді.	Розгляд кейсів. Демонстрація практичних навичок.	11
8. Алгоритм застосування заходів фізичної терапії при ранніх клімактеричних розладах: метаболічному, нейровегетативному, спазматичному та артралгічному синдромах.	Розгляд кейсів. Демонстрація практичних навичок.	11
9. Алгоритм застосування заходів фізичної терапії при середньочасових клімактеричних розладах - генітоуринарному синдромі.	Презентації.	12
Усього:		100

Лектор під час завершення лекції з теми дисципліни знайомить здобувачів вищої освіти з відповідними завданнями для самостійної роботи та темами практичних занять.

Перед початком практичного заняття науково-педагогічний працівник ознайомлює здобувачів вищої освіти із формами поточного контролю, які будуть застосовуватись, і кількістю балів, які вони можуть отримати. Під час завершення кожного заняття кожному присутньому здобувачу вищої освіти оголошується кількість отриманих ним балів.

Здобувач вищої освіти, який протягом семестру отримав менше 34 бали, до заліку не допускається, і може в установленому порядку пройти повторне вивчення цієї дисципліни.

Заліки проводяться у порядку, визначеному у Положенні про організацію освітнього процесу в університеті.

Рекомендовані джерела інформації:

Основна література:

1. Textbook of Physiotherapy for Obstetrics and Gynecological Conditions. Jaypee Brothers Medical Pub. 2007.
2. Physiotherapy in Obstetrics and Gynaecology by Jill Mantle BA GradDipPhys MCSP DipTP, Jeanette Haslam MPhil GradDipPhys MCSP SRP Sen Vis Fellow UEL, et al. 2019.
3. Владимиров О. А. Рухові режими і комплекси ЛФК для вагітних жінок : метод. рекоменд. / О. А. Владимиров, Н. І. Тофан, С. К. Кліменко. – Київ : ППАГ АМН України. – 2004. – 31 с.
4. Владимиров О. А. Фізична реабілітація в гінекології : метод. посібник / О. А. Владимиров, А. Б. Гончарова, І. А. Жабченко. – Київ : ГОРТЕНЕВО, 2010. – 80 с.

Додаткова література:

1. Higgs J. Clinical reasoning in the health professions. Edinburgh: Elsevier; 2019.
2. Hilleagass E. Essentials of cardiopulmonary physical therapy. St. Louis, MO: Elsevier; 2010.
3. Kisner C, Colby LA, Borstad J. Therapeutic exercise: foundations and techniques. Vancouver, B.C.: Langara College; 2019.
4. OSullivan SB, Schmitz TJ, Fulk GD, OSullivan SB. Physical rehabilitation. Philadelphia: F.A. Davis; 2019.
5. Е. Л. Михалюк, Ю. Г. Резниченко, С. Н. Малахова, А. А. Черепок; – Запоріжжя: Просвіта, 2013. – 147 с.

Електронні ресурси:

1. <https://uni-sport.edu.ua/node/2509>
2. <http://www.nbuu.dov.ua/>
3. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
4. <https://pedro.org.au/>

5. <https://www.physio-pedia.com/home/>
6. <https://physrehab.org.uk/news/30-04-2021/>
7. <http://studentam.net>